

Siegfried Lenz

Het lichtschip

*Vertaald uit het Duits door Jan Hardenberg
en herzien door Frank Schuitemaker*

v**angenep** amsterdam

Ze lagen verankerd bij de wandelende zandbanken. **Z**Al negen jaar sinds het einde van de oorlog lag hun door schelpen en wier aangekoekte schuit vast aan de lange ankerkettingen; een vuurrode heuvel op de leigrijze watervlakte. Behalve de korte tussenpozen die ze op de werf doorbracht, lag ze daar, in de hitte van de zomer als de Oostzee kalm en glad en blinkend was, en heel de winter door als de hoge golfslag over haar dek spoelde en ijsschotsen krakend en splinterend langs haar wanden schampten. Het was een oud reservelichtschip, dat men na de oorlog nog een keer had opgeknapt en naar buiten had gebracht om de schepen te waarschuwen voor de zich verplaatsende banken en om hun een vast baken te geven waarop ze konden aanhouden op hun slingerende route door het mijnenveld.

Nu alweer negen jaar hing de zwarte bal die aangaf dat zij op hun post lagen, in de mast en flitste de straal van het bakenlicht over de langgerekte Kieler Bocht en

het donkere water, helemaal tot aan de eilanden toe, die grauw en vlak als het blad van een roeispaan tegen de horizon afstaken. Nu waren de mijnen geruimd, het vaarwater werd weer veilig geacht en over veertien dagen zou het lichtschip weer naar binnen gaan; dit was hun laatste torn. Die laatste zeebeurt zou erop zitten voordat de winterstormen begonnen, die een korte, zware golfslag de bocht in zouden jagen, de steile kleidijk onder water zouden zetten en op het strand een korstig merk van wier, stukken ijs en langgerekt zeegras zouden achterlaten. Voor die stormen komen opzetten is de Oostzee hier, voor de lange bocht, rustig; er loopt dan een lange, bijna vlakke deining en de kleur van het water is verdiept tot een dof blauwzwart. Dat is de tijd om te vissen. Amper onder het wateroppervlak trekken de gestreepte tijgerruggen van de makrelen in groepen voorbij, de zalm bijt gretig en in de mazen van de netten staan de kabeljauwen zo dicht opeen alsof ze er als hagel in geschoten zijn. Dan is het ook de hoogste tijd voor de kustvaarders, voor de gedrongen kotters, voor de zeilschepen en de schoeners die met een laatste deklust rondhout of planken van Finland afkomen en verder trekken naar hun winterkwartieren. Dan is het vaarwater voor de bocht en tussen de eilanden er vol van en vanaf het lichtschip zien ze dan die tuffende, stampende processie moeizaam voorbijtrekken naar de zekerheden die hen achter de einder wachten. En als zij verdwenen zijn, dan komen de kop- en mantelmeeuwen; eerst maar een paar, later krijsende zwermen die rond het schip

cirkelen, op haar masten rusten of neerstrijken op het water dat de rode weerschijn van het lichtschip draagt.

Toen zij aan hun laatste torn begonnen, waren de deinende schepen bijna allemaal al voorbij, alleen een paar achterblijvers liepen nog langs, verdwenen achter de horizon, en vanaf het lichtschip zag je nu bijna niets anders meer dan de witte treinpont die 's ochtends en 's avonds tussen de eilanden verdween, logge vrachtaarders en brede kotters die langs koersten. Nu, vanochtend, was er helemaal niets in zicht. Traag deinde het lichtschip aan de lange ankerketting, fel kolkte de stroom langs de romp en over het water lag een groen-gelig waas. Een vlucht grauwe eenden scheerde met ritzelende vleugelslag vlak boven het water langs het schip naar de eilanden. De ankerketting spande zich en schuurde knarsend in de kluisgaten toen de flauwe deining het schip even ophief; het veroorzaakte een geluid alsof er met een koevoet een roestige spijker uit een kist werd getrokken. De aanrollende deining kletste tegen de achtersteven. Een schuimspoor liep als een bleke, witte ader uit de bocht naar open zee en daarin dreef draaiend klapperwier, groenig uitgeslagen hout, wat groen, stukken kurk en een op en neer dansende fles. Het was de tweede ochtend van hun laatste torn.

Toen Freytag de deur van de kajuit opendeed, keek hij omhoog naar de uitkijk. De man die wacht had liet de kijker niet zakken; langzaam, alsof zijn voeten aan het dek waren vastgeklonken, draaide hij zijn bovenlijf, maar alleen in de heupen, zonder zijn voeten te bewegen

en Freytag wist dat er dus niets bijzonders aan de hand was en stapte de heiige ochtend in. Hij was een oude man met een magere hals, de huid van zijn gezicht was strak gespannen, zijn waterige ogen traanden onophoudelijk alsof hij voortdurend teruggedacht aan een hopeloze situatie en hoewel zijn gedrongen gestalte door de jaren was gebogen, verraadde hij nog steeds iets van de kracht die er vroeger in hem had geschuild of misschien nog wel in hem verscholen lag. Hij had knoestige vingers en liep met kromme benen, alsof ze hem in zijn jeugd op een ton hadden laten zitten. Voor hij kapitein op het lichtschip werd had hij zestien jaar met een eigen schuit op de wilde vaart gezworven, voornamelijk in de Levant, en in die tijd had hij de gewoonte aangenomen met een gedoofde, half opgerookte sigaret in zijn mond rond te lopen die hij tijdens de maaltijden heel zorgvuldig naast zijn bord legde.

Met zijn rug leunde hij tegen de deur van de kajuit. Wippend schoof de sigaret tussen zijn mondhoeken heen en weer en hij keek naar de eilanden, naar het schuimend spoor op het water en toen naar de wrakboei waarnaast de masttoppen van een in de oorlog gezonken schip uit het water priemden. Terwijl hij daar zo stond merkte hij hoe achter hem de deur open ging en zonder zich om te draaien deed hij een stap opzij, omdat hij wist dat het de jongen was op wie hij had gewacht. Freytag had er met niemand over gesproken, hij had ook niemand om toestemming gevraagd; als kapitein van dit schip had hij de knaap eenvoudig meegenomen,

weg, het ziekenhuis uit waarin Fred met een kwikzilververgiftiging had gelegen.

Freytag had de bleke, slungelige jongen met een gekwelde blik in bed zien liggen en hij was, nadat hij op de gang de dokter had gesproken, gewoon teruggekomen en had tegen Fred gezegd: 'Morgen ga je mee naar boord.' En hoewel de knaap niet terugwilde naar de fabriek waar hij als thermometerblazer werkte, maar evenmin iets voor het lichtschip voelde, was hij nu toch aan boord gestationeerd.

Fred liet de deur van de kajuit los die met een sissend zuiggeluid in het slot viel en bekeek zijn vader met een gejaagde, vijandige blik uit zijn ooghoeken. Hij sprak hem niet aan; hij ging alleen maar naast hem staan en wachtte met iets vijandigs in zijn houding. Zolang hij zich kon herinneren, had hij nooit anders naast zijn vader gestaan; vroeger niet, toen hij nog maar amper tot aan zijn schouder reikte, en ook nu niet, nu hij van bovenaf in zijn te ruime boord kon kijken waaronder die gladde strook verbrande huid begon die over de hele rug liep, tot aan de heupen toe.

Sinds hij had ontdekt wat er toen in de Levant gebeurd was—in de tijd dat zijn vader nog op de wilde vaart zat en hij nog schoolging—had hij met hem afgedaan, zonder dat ze daarover ooit met elkaar hadden gesproken, ja zonder dat het nodig was geweest daar met elkaar over te spreken. Zwijgend stonden ze naast elkaar; ze kenden elkaar té goed om iets van de ander te verwachten. En zonder woorden, alleen maar

met een korte ruk van zijn hoofd, beval Freytag de jongen hem te volgen. Achter elkaar klommen ze de gele lichtmast op. Ze zagen het vervormde spiegelbeeld van hun gezicht in het dikke, bolle glas en keken uit over de zee en naar beneden, naar het dek van de schuit waarvan ze de wiegelende beweging hier boven beter voelden dan beneden, en Fred zag hoe de zware, doorhangende ketting kletsend in het water dook, telkens als een trage golf omsloeg. Hij zag ook de man met de zwarte, glanzende kraai op de boeg staan en hij hoorde zijn vader zeggen: ‘Dat is Gombert. Hij heeft het nog steeds niet opgegeven; hij wil die kraai met Kerstmis zo ver hebben dat-ie praat en met Pasen moet hij een psalm kunnen opzeggen.’

Fred gaf geen antwoord, onverschillig keek hij naar de man op de boeg die ijverig zinnnetjes voorzei tegen de kraai die met gekortwiekte, krachteloze vleugels ineengedoken op het dek zat.

‘Ze heet Edith,’ zei Freytag, ‘Edith von Laboe.’

Daarna klauterde hij met Fred achter zich aan weer naar beneden en zwiggend gingen ze de radiohut binnen waar ze Philippi—een kleine, tengere man in een gekrompen pullover—achter zijn radioapparaat vonden. Hij had een koptelefoon op en een potlood in zijn ene hand, met de andere rolde hij sigaretten op het blad van de tafel.

‘Hij geeft de opgenomen stroomsnelheid door,’ zei Freytag, ‘gegevens over de golfslag en de weerrapporten.’

Philippi draaide zich niet naar hen om, hoewel hij

toch op de muur en de met tabakskruim bezaaide tafel hun schaduwen zag, hij trok zich ook niets aan van de luidspreker die knetterde, een droog gekraak alsof er sprinkhanen over een stuk blik liepen; rustig zat hij daar in zijn hok zonder ramen en zei na een tijdje: 'Er is hier al gelucht,' en schoof z'n koptelefoon goed.

'Dit is de radiohut,' zei Freytag, 'nou, dat heb je dan ook weer gezien.' Hij drukte de knaap met zijn schouder bij de ingang weg, trok de schuifdeur dicht, keek eens om zich heen en vroeg zich af wat Fred nog niet had gezien sinds hij aan boord was. Zijn ogen dwaalden over zijn schip en voor het eerst leek hem dat oud en vervloekt... een schuit die niet vrij was, die niet naar andere, verre kusten voer, maar als een gevangene aan een lange ketting lag, gekluisterd aan een anker dat diep in het zand lag begraven, en Freytag kon niets vinden dat hij de jongen nog kon laten zien. Besluiteloos haalde hij zijn schouders op. Hij keek over zijn schip als een man die over een vlak landschap tuurt. Hij haalde een zakdoek tevoorschijn, wikkelde die om zijn hand en stak de hand met de zakdoek erom weer in zijn zak. Een ogenblik lang hield hij luisterend het hoofd in de richting van de jongen, die schuin achter hem was blijven staan; hij hoorde niets, balde de hand met de zakdoek tot een vuist en voelde hoe de stof zich over zijn knokkels spande. Zijn blik viel op de man die de wacht had. Die had de kijker nu laten zakken en leunde tegen het aantekeningenbord waarop vanmorgen nog niets genoteerd was. Hij wenkte Fred hem te

volgen. Hun voeten kletterden over de ijzeren treden van de trap; die waren roestig, gedeukt en afgesleten, zelfs het geribbelde ruitjesprofiel dat vastheid moest geven aan hun stappen was vlak gesleten en maar nauwelijks meer te onderscheiden. Achter elkaar klommen ze naar boven, Freytag voorop, en de wacht die bij het bord stond, zag eerst hun hoofd boven de vloer verschijnen, daarna hun schouders en bovenlichaam. Ten slotte staken ze in hun geheel tegen de leuning af en kwamen naast hem staan.

Fred had Zumpe nog niet ontmoet. Hij wist alleen dat de man, die hij nu op wacht aantrof, in de oorlog op een ertsboot getorpedeerd was en daarna negentig uur, door iedereen al dood gewaand, in een kapotte reddingboot had rondgezwalkt. Freytag had hem dat verteld en hij had hem ook verteld dat de vrouw van Zumpe destijds een overlijdensadvertentie had geplaatst, die Zumpe zelf, toen hij was teruggekomen, zo schunnig had gevonden dat hij bij zijn vrouw was weggelopen. Hij had nu, in een verkreukelde portefeuille, zijn eigen overlijdensbericht altijd bij zich en liet dat grijnzend zien: een gelig stukje papier, groezelig en dun geworden tussen vele vingers en duimen. Tijdens de overtocht, toen zijn vader het een en ander had verteld over de mannen die hij aan boord zou leren kennen, had Fred voor het eerst iets over Zumpe gehoord en nu stonden ze dan oog in oog, gaven elkaar een hand en Fred voelde de hoornige, klauwachtige vingers van de man tussen de zijne. De té korte ledematen, de té korte nek en het zware hoofd

gaven Zumpe iets van een dwerg. Hij had diepe plooiën in zijn nek en een opgezet gezicht.

‘Geef hem de kijker,’ zei Freytag.

Zumpe sloeg de dunne, leren riem over zijn hoofd en gaf de kijker aan Fred die hem zonder veel haast aannam en in zijn handen om en om draaide.

‘Kijk er maar door,’ zei Freytag. ‘De eilanden liggen dáár.’

De mannen wisselden een blik en de knaap zette de zware kijker aan zijn ogen en zag in twee scherpe, als het ware uitgeknipte schijven, het strand van het eiland, de zandkleurige dijk tussen de eilanden, en achter die dijk, smoezelig wit en zacht glijdend, onderscheidde hij een zeil dat bij geen enkele boot leek te horen en zich over de dijk scheen te bewegen. Fred boog de beide helften van de kijker iets naar elkaar toe zodat de beide schijven naar elkaar toeschoven tot zij elkaar bedekten en nu keek hij over de eilanden heen, draaide in zijn heupen, zag de wrakton en de masttoppen van het gezonken schip door de gemarkeerde cirkel glijden, erin en weer eruit toen hij de kijker verder draaide in de richting van de open zee. Door de cirkel trok het schuimspoor, een flitsende meeuw die zich met toegeklapte vleugels in het water liet vallen en voor de heilige horizon kon hij de kruivende kammen zien van de voortjaggerende golven. Plotseling brak hij zijn draaiende beweging af, alsof hij ergens op een weerstand was gestuit en de mannen zagen hoe hij de kijker zakken liet, maar meteen weer aan zijn ogen bracht,

vlug aan de geribde stelschroef begon te draaien en ingespannen tuurde. Ze kwamen dichterbij en keken in de richting waarin Fred zocht. Ze ontdekten niets.

‘Wat is er?’ vroeg Freytag.

‘Ik heb niks gezien,’ zei Zumpe.

‘Een boot,’ zei Fred. ‘Een motorboot. Ik geloof dat hij drijft.’ Hij kon de grauwe boot, die dwars op de golven lag en, opgetild door de golfslag, afdreef, duidelijk onderscheiden; in het kleine, uitgeknipte cirkeltje zag hij ook duidelijk dat de boot bemand was en dat er iemand van de bemanning wijdbeens op de houten motorkap stond en met iets heen en weer zwaaide.

‘Ja,’ zei Fred, ‘die boot drijft en er zijn mensen aan boord.’

Zumpe nam hem de kijker af en liet zijn krachtige snijtanden zien toen hij de kijker voor zijn ogen zette, er een paar tellen door keek en zonder een enkel woord de kijker doorgaf aan Freytag; ook Freytag keek maar een paar tellen lang, gaf toen de kijker terug aan de knaap en zei: ‘We zetten de sloep uit.’

‘De sloep is geveerd,’ zei Zumpe.

‘Dan zetten we die geveerde sloep uit,’ merkte Freytag op.

‘De verf is nog niet helemaal droog.’

‘Daar kun je hen dan op wijzen,’ zei Freytag, ‘maar neem ze eerst aan boord. Het kan ze misschien niets schelen wat voor boot ze aan boord neemt.’

‘Alleen?’

‘Neem Gombert mee, hij kan je helpen. Voor mijn

part vraag je Edith ook. Misschien heeft z'n kraai ook wel zin om mee te gaan.'

Zumpe liep naar de trap; zijn bewegingen waren moeilijk, een beetje hoekig en rukkerig, en terwijl hij naar beneden verdween, keek Fred naar de boot die dwars afdreef naar open zee.

'Ze drijven mee met de stroming,' zei Freytag. 'Er staat hier een sterke stroom, van de bocht naar buiten, en daar zitten ze middenin.'

De jongen zweeg en Freytag vervolgde: 'Vaak kun je 's zomers, als er zeilboten passeren, zien hoe sterk die stroming wel is, bij een zuchtje wind, en ook nog wel een flauwe bries, is die stroom nog sterker dan de wind en drukt de boten gewoon naar buiten.'

'Ze geven ons tekens,' meldde Fred, die almaar door de kijker bleef turen.

'We brengen ze wel weer binnen,' antwoordde Freytag. 'Het is de eerste keer niet.'

'Ik wil eigenlijk wel mee,' zei Fred.

'Het is beter dat je hier blijft.'

Zumpe en Gombert verschenen nu bij de davits op het benedendek; ze lichtten de boot uit de klampen, draaiden hem buitenboord en vierden hem met de lier tot hij te water lag. De sloep lag nu alleen nog met een vanglijn voorop vast en schampte klotsend langs de zijkant van het lichtschip. Terwijl Gombert langs de valreep in de sloep klauterde en de helmstok greep, slingerde Zumpe de motor aan, maakte de vanglijn los en hurkte op de bodem neer zodat alleen zijn hoofd boven de rand van

de sloep uitstak. Knetterend voeren ze weg, draaiden een korte bocht en met een wit warrelend kielzog zetten ze koers naar de drijvende boot.

Door de kijker zag Fred hoe ze over de deining dansen en daarna in het witte schuimspoor voeren dat door de sloep een ogenblik doorsneden werd, hij zag hoe de wittige strook zich achter hen weer sloot en hoe de boot vlakker en kleiner werd tot ze ten slotte zo plat als een dekluk leek waarboven alleen de enorme rug van Gombert nog afstak. Ze hielden recht op de drijvende boot aan en toen ze die hadden bereikt zag Fred hoe ze haar langzaam rondden en er daarna weer recht op aan voeren en langs zij kwamen. Drie keer zag hij een silhouet zich verheffen en weer in elkaar klappen en hij zei tegen Freytag: 'Ze zijn met z'n drieën. Ik zou weleens willen weten wat dat voor lui zijn.'

'Dat zullen we gauw genoeg weten,' zei Freytag. 'Ze zullen je wel komen bedanken, want jij hebt ze ontdekt. Misschien wilden ze naar het eiland toe en kregen ze pech.'

Haastig draaide Fred zich om en zag hem staan, de gedoofde sigaret tussen zijn lippen en de handen in zijn zak. 'Moet jij de kijker?' vroeg hij. 'Nee,' zei Freytag. 'Jij hebt ze ontdekt, nu moet je ook weten hoe ze binnen worden gebracht. Hou de kijker maar.'

De jongen zette de kijker weer aan z'n ogen; hij merkte hoe zijn vader een stap dichterbij kwam, lang van opzij naar hem keek en hij voelde diens verlangen met hem te praten, hij hoorde hoe hij diep inademde en toen zachtjes zei:

‘Dit is heel goed voor je, Fred; ik had dat al veel eerder moeten doen, je eens een torn mee naar buiten nemen, want nergens vind je een lucht als hier. Er is niks zo goed voor je longen, Fred. Je zult het wel merken als we terug zijn.’

De jongen zweeg. In de verte verwijderden de boten zich weer van elkaar en hij dacht dat ze de drijvende boot op wilden geven, maar die draaide langzaam tot in kiellinie en Fred begreep dat ze haar op sleeptouw hadden genomen en binnen brachten.

‘s Zomers had ik je mee moeten nemen naar buiten,’ zei Freytag. ‘Dan is de lucht nog zachter, er is dan veel zon en je hebt een goed zicht.’

Fred ontdekte dat de grijze boot die ze sleepten groter was dan hun eigen sloep waarin nu vijf man zaten; het leek wel een reddingboot van een groot passagiersschip met een dunne touwrand om je aan vast te houden en een verschoten stootkussen op de boeg.

‘Heb je gehoord wat ik zei?’ vroeg Freytag.

‘Ja,’ zei Fred. ‘Ik heb alles verstaan.’ Hij kon aan de helmstok nu Gombert herkennen, Zumpe zat in de boeg en tussen hen in hurkten drie mannen; zonder de kijker te laten zakken of zich naar zijn vader om te draaien, vroeg hij: ‘Wat doen we met ze?’

‘Dat wijst zich vanzelf,’ zei Freytag. ‘We sturen ze zo snel mogelijk naar de wal. We hebben geen hotel hier aan boord. Op z’n allerlaatst geven we ze met de bevoorradingsboot mee. De hele torn kunnen ze hier niet blijven.’